

SZIJÁRTÓ NORBERT

HOGYAN LETT AZ IPARPOLITIKÁBÓL VÁLLALKOZÁSPOLITIKA?

MAGYAR ALKALMAZKODÁS AZ EURÓPAI UNIÓ STRUKTÚRAPOLITIKÁJÁHOZ
(IPAR- ÉS VÁLLALKOZÁSPOLITIKÁJÁHOZ) – TANULSÁGOK

A tanulmány az Európai Unió strukturális politikáját és annak fejlődését egy olyan folyamatként mutatja be, amelynek során az iparpolitika vállalkozáspolitikává alakult át. Az Unió korai időszakában egyes iparágak (szén- és acélipar) kiemelt fontossággal bírtak. Idővel az Európai Közösség versenyhátrányba került az Egyesült Államokkal és Japánnal szemben, így a stratégiai szektorokban tevékenykedő nagyvállalatok mellett előtérbe került a jóval nagyobb számú és a foglalkoztatottság jelentős hányadát adó kis- és középvállalatok gazdasági, politikai és jogalkotási támogatása. Magyarországon a vállalkozáspolitikai fontosságának felismerésével és az uniós csatlakozással a tudatos vállalkozásfejlesztésen – a kutatás-fejlesztésen és az innováció serkentésén – keresztül megteremtődhetnek azok a feltételek, amellyel hazánk versenyképessége javulhat, és a foglalkoztatottság bővíthet.

1. BEVEZETÉS

Jelen tanulmány célja, hogy megvizsgálja az Európai Unióban kialakult strukturális politika tartalmának változásait és Magyarország alkalmazkodását ezekhez. A dolgozat első felében az uniós strukturális politika szakaszait tárgyaljuk. Már itt a bevezetőben érdemes megjegyezni, hogy *évtizedeken átnyúló egységes strukturális politika sem az Unióban, sem Magyarországon nem volt.* Strukturális politikának ebben a tanulmányban az *iparpolitikát* és az annak kezdeményeiből kinövő *vállalkozáspolitikát* tekintjük. Vagyis azt figyeljük meg, hogy a stratégiai iparágakban tevékenykedő nagyvállalati szektor kormányzati támogatottságát miként vette át a jóval nagyobb számú kis- és középvállalat gazdasági, politikai és jogalkotási támogatottsága.

Az Európai Unió és Magyarország ipar- és vállalkozáspolitikája csak a 2004-es csatlakozáskor kapcsolódott össze, de az alkalmazkodás jeleit már korábban is látni lehetett. A csatlakozás után egyrészt az Unió az általa nyújtott vállalkozásfejlesztő (kutatási és fejlesztési, innovációs) támogatások révén egyazon prioritásokat képvisel a közösség minden tagállamában, másrészt a válságból kivezető út egy fontos állomásaként definiálta mind az Unió, mind Magyarország a kis- és középvállalatok növekedési potenciálját és munkahelyteremtő képességét. Annak ellenére, hogy a gyökerek eltérőek, hiszen a magyar gazdaság csak a rendszerváltás után lett piaci alapon működő gazdaság, és a transzformációs válság, a részben elhibázott privati-

A tanulmány a TÁMOP-4.2.1.B-09/1/KMR-2010-0005 projektje versenyképesség alprojektjének kutatási-tevékenysége eredményeként készült el, a Dr. Kengyel Ákos témavezetésével folytatott, „Az Európai Unió néhány meghatározó közös politikájában való magyar részvétel hatásai. Tapasztalatok – érdekek – kihívások” c. kutatás keretében.

záció, valamint a belső és külső gazdasági adottságok csak a 2000-es évek elejére tették lehetővé az nyugat-európai országokéhoz hasonló tulajdonú és szerkezetű vállalati struktúra megteremtését, Magyarország ezen a téren sikeresen integrálódott az Európai Unióba. Bár ez nemcsak hazánk gyorsnak mondható transzformációjának volt köszönhető, hanem a magyar gazdaság nagyfokú transznacionalizálódásának és az erőteljes intraregionális kereskedelmi kapcsolatoknak is.

2. A STRUKTURÁLIS POLITIKA ALAPJAI AZ EURÓPAI UNIÓBAN

A gazdaságot meghatározott jellemzők alapján lehet csoportosítani, a tulajdonviszonyok alapján megkülönböztethető magán vagy állami tulajdon, belföldi vagy külföldi tulajdon, a gazdálkodási forma alapján lehet jogi személyiséggel rendelkező vagy nem rendelkező. Ha tevékenységi körök vagy a tevékenységi forma alapján választjuk szét a gazdaságot, akkor *három ágazatot* kapunk: *alapanyag-termelő* ágazat (mezőgazdasági szektor), *feldolgozó* ágazat (ipari szektor) és *szolgáltató* ágazat (szolgáltató szektor). Ezek az ágazatok egymástól elválnak, de a struktúrapolitika az, aminek a feladata, hogy kapcsolatot teremtsen az egyes ágazatok között és a struktúrapolitika az, amely meghatározza az egyes ágazati politikákat.

Az európai integrációs folyamat kezdetekor az *aktív és passzív struktúrapolitika kettőssége* jellemezte a közösséget. Az Európai Szén- és Acélközösség keretében aktív szerepvállalásra került sor, aminek értelmében egyes ágazatok, mint a szénbányászat és a vas- és acélipar felügyelete komoly közösségi irányítás alá került. A szénbányászat és a vas- és acélipar közösségi felügyeletére azért volt szükség, mert a második világháború utáni időszakban az ipari termékekből hiány mutatkozott. Idővel ez a hiány megszűnt, így a komoly felügyelet stratégiai jelentősége kisebb lett, az 1960-as években az ESZAK-szerződés szerepe is csökkent [Horváth 2011].

A hagyományos szén- és acélipar mellett egy másik terület, a jövő erőforrásának tekintett *atomenergiái ágazat* is kiemelt fontossággal bírt. Az Európai Atomenergia Közösség létrehozásával a szerződő felek megállapodtak az atomenergia békés célú felhasználásában és az atomenergia-ipar fejlesztésében való együttműködésben. Ennek keretében összehangolták az atomenergia területén folytatott kutatásokat, közös védelmi szabályokat alkottak és közös piacot hoztak létre az atomenergia termelését érintő területeken.

Leszámítva az előbb említett két integrációs kezdeményezésből kinövő iparágakat, 1970-ig az Európai Közösséget a passzív struktúrapolitika jellemezte. Ennek legfőbb magyarázata az volt, hogy a közös piac kiépítése során létrejött feltételrendszerre – a belső akadályok lebontása és a kereskedelem liberalizálása révén kialakult erős szabad verseny, valamint a külső versenytársakkal szembeni korlátozások – úgy gondoltak, mint ami elegendő biztosítékot jelent az ipar fejlődéséhez. Tehát a Római Szerződés a *versenyre*, az egyenlő piaci versenyfeltételek biztosítására helyezte a hangsúlyt.¹

¹ A tanulmánynak nem célja az uniós versenypolitika tárgyalása, de az a strukturális politika és az iparpolitika szerves részévé vált.

Az 1970-es évek elején az olajválságra és az annak nyomán kialakuló recesszióra a tagállamok *befelé fordulással* reagáltak. A protekcionista gondolkodásmód és az állami támogatásokra építő reakció nem oldotta meg a hagyományos ágazatok válságait, sőt fenntartották az improduktív struktúrákat.² A veszteségfinanszírozó, a hagyományos ágazatok támogatását előtérbe helyező *negatív struktúrapolitika* alakult ki. Az Európai Közösség figyelme az elavult ágazatok megmentésére összpontosult, aminek káros következménye lett, hogy az 1970-es évek közepén induló műszaki-technológiai forradalomba Európa nem kapcsolódott be szervesen [Kengyel 2010]. Ennek egyértelmű hatásaként az európai ipar versenyhátrányba került a sikeres szerkezetváltást végrehajtó amerikai és japán iparral szemben.

3. AZ IPARPOLITIKA ÁTALAKULÁSA AZ EURÓPAI UNIÓBAN

Világossá vált, hogy új megközelítésre van szükség, a Közösségnek nagyobb szerepet kell vállalnia az iparpolitika alakításában. Újra előtérbe került a pozitív struktúrapolitika, amely a műszaki fejlődés ösztönzését, a szerkezetváltozás elősegítését és az új igényeket kielégíteni tudó, versenyképes ágazatok támogatását jelentette [Kengyel 2010]. Az egységes belső piac az iparpolitikában lezajlott szemléletváltás következménye, mivel ekkor vált világossá, hogy nem a protekcionizmus a megfelelő út a tagállamok számára, hanem az integrációból származó előnyök kihasználása. Az előnyök kihasználásánál pedig a *versenyképességre* helyeződött át a hangsúly. A versenyképesség kiteljesítése végett 1985-ben elfogadták az egységes belső piac megvalósításának programját³, amelynek végrehajtása 1992-re fejeződött be. A hagyományos ágazatok támogatásának átalakítása mellett a műszaki forradalom következményeként a legfontosabbá váló *információs és kommunikációs technológiai* ágazatok támogatása vált kiemeltté. Ekkor jelent meg elsőként az *információs társadalom* és a *tudásalapú gazdaság* fogalma és annak támogatása.

Közösségi szintű iparpolitika 1992-ig nem volt. Addig a Római Szerződés egyes részei szabályozták azt. A Római Szerződés egyrészt a *versenyt* szabályozta (85. és 86. cikke a vállalatokra vonatkozó erőíráásokat fogalmazta meg), másrészt az *állami támogatásokat* (92. és 93. cikk). 1992-ben a Maastrichti Szerződés teremtette meg az iparpolitika közösségi szintű jogalapját. A Maastrichti Szerződés 130. cikke az Európai Közösség és a tagállamok közös feladatává teszi az iparpolitika versenyképességi feltételeinek támogatását [Marján 2005]. A szerződés négy célt tűz ki az iparpolitika versenyképességének növelésével kapcsolatban: az ipar strukturális változásokhoz történő alkalmazkodásának elősegítése, felgyorsítása; a vállalkozások – különösen a kis- és középvállalkozások – fejlődését elősegítő környezet kialakításának ösztönzése; a vállalkozások közötti együttműködés számára kedvező környezet megteremtésének ösztönzése; az ipari potenciál jobb kihasználása, az innovációs, kutatási tevékenység és technológiafejlesztés támogatása.

2 Az egyes államok a nagyarányú leépítéseket és a munkanélküliség ezzel járó emelkedését próbálták elkerülni a hagyományos ipari szerkezet fenntartásával.

3 Az Egységes Európai Okmány 1987-ben lépett hatályba.

A közösségi iparpolitika alakításában döntő szerepet játszott az *Európai Bizottság 1990-es közleménye* [European Commission 1990]. A Bizottság ebben a modern iparpolitika megteremtésére tesz kísérletet, mivel az egyes tagállamok strukturális változásokon mentek keresztül és 1990-re eljutottak egy fordulóponthoz. Ez a fordulópont a *globális versenyképesség* mielőbbi megteremtését vagy inkább visszanyerését sürgeti, amihez szükséges a belső piacon minél inkább versenyképes transznacionális iparágakat létrehozni. Egyszóval a cél az európai versenyképesség növelése révén erős iparágakat létrehozni a gazdasági és technológiai feltételek javításával, valamint szükséges a piac esetleges kudarcait kompenzáló keretfeltételeket, közösségi politikai eszközöket lefektetni. A Közösség már az 1990-es közleményében azonosította a globális kihívásokat és azok mentén fogalmazta meg iparpolitikai stratégiáját. Megállapításuk szerint a verseny egyre erősebbé és egyre inkább globálissá válik, a technológiai fejlesztés, fejlődés egyre nagyobb beruházásokat, közösségi eszközöket fog igényelni, valamint a termékciklusok egyre inkább rövidülni fognak. A globális vállalati stratégiák felértékelődnek és meghatározóvá válnak, ezek mellett az államok számára az ipari beruházásokat támogató makrogazdasági feltételeket kell kialakítani, főként felhasználható megtakarítások szükségesek a kedvező beruházási környezet kialakításához. Az ipari tevékenység kapcsán két, az 1990-es évek folyamán különösen fontossá váló tényezőt is említ a Bizottsági javaslat: egyrészt a közép-európai államok transzformációját és gazdaságuk mielőbbi helyreállítását, másrészt az öregedés kérdését emeli ki.

Az iparpolitikát szervesen érintő következő közösségi dokumentum a Bizottság *1993-as fehér könyve*. A *Növekedés, versenyképesség, foglalkoztatás* címen a Tanács elé terjesztett dokumentum nem kifejezetten az iparpolitikát határozza meg, hanem újra egy tágabb keretbe helyezi azt. A tágabb keretet a tagállamok gazdaságát, társadalmát terhelő problémák jelentik, amelyek közül leginkább a munkanélküliség és a lecsökkent európai növekedési ütem szembetűnő. Ezek leküzdése érdekében mielőbbi cél a tudásalapú, információs társadalom alapjainak megteremtése. A *versenyképesség* célkitűzés keretén belül négy különböző célt fogalmaz meg a Bizottság 1993-as fehér könyve:⁴ az európai vállalatok segítése, hogy alkalmazkodni tudjanak a globális versenyképességi feltételekhez; kihasználni a tudásalapú társadalomra történő áttéréssel kapcsolatos versenyképességi előnyöket, az ipar fenntartható fejlődését; és végül csökkenteni kell az időbeli eltérést a kínálati és keresleti oldalon bekövetkezett változások ütemében. „Az 1993-as fehér könyv gyakorlati lépéseket javasolt a dinamikus, munkahelyteremtő növekedés érdekében, kiemelt figyelmet szentelve az információs infrastruktúrák és piacok fejlesztésének, valamint az európai vállalatok világpiaci versenyképessége fokozásának”, amelynek egyik aspektusa, hogy a kis- és középvállalkozásokat mielőbb dinamizálja [Horváth 2011: 405].

Az 1990-es évek elején-közepén nyilvánvalóvá vált, hogy a lezajlott folyamatok – az információs és számítástechnikai szektor erősödése, a kkv-szektor előretörése és a globális versenyképességi kritériumoknak való megfelelés – miatt az iparpolitika,

⁴ A Bizottság által 1993-ban a Tanács elé terjesztett fehér könyv versenyképességi célkitűzéseiből csak az iparpolitikára vonatkozó alpontokat emeljük ki.

mint egyedülálló közösségi politika, már értelmét veszítette. Az iparpolitika az Európai Unió szintjén a versenyképesség növelésének politikájába, másképpen fogalmazva a versenyképesség közösségi politikai célkitűzésébe ágyazódik bele. Maga a versenyképesség növelése gyűjtőfogalom lett, hiszen a kutatási és fejlesztési politika, az oktatáspolitikai, infrastrukturális politika és vállalkozáspolitikai mind a Közösség versenyképességét hivatott növelni.

Az 1993-as fehér könyv alapján bekövetkezett szemléletváltás mentén zajlott a továbbiakban az iparpolitika kereteinek meghatározása. A versenyképességi felfogásban előtérbe került a *kedvező környezet* kialakítása, mint olyan eszköz, amelynek segítségével a vállalkozások ki tudják használni a lehetőségeket. A kedvező környezet kialakításához az Európai Unió kétféle tevékenységet kezdett el: intézkedéseket hozott a piacok megfelelő működésével kapcsolatosan és olyan intézkedéseket valósított meg, amelyek az ipari, strukturális változásokhoz történő alkalmazkodást elősegítik [Horváth 2011]. Az Európai Uniónak az 1990-es évektől tett intézkedései a kedvező környezet megteremtését célozzák meg.

A Tanács által 1996-ban elfogadott, *az Európai Unió ipari versenyképességének megerősítésére szolgáló cselekvési program* már egyértelműen visszatükrözi a korábban említetteket [Európai Unió Tanácsa 1996]. A határozat értelmében az erős és versenyképes ipar szükséges feltétele a gazdasági növekedésnek és a foglalkoztatás bővülésének, ezáltal hozzájárul a társadalmi kohézióhoz.

A 2000-es évek elején került sor az iparpolitika újabb revíziójára. A Bizottság *Iparpolitika a kibővült Európában* című közleménye [European Commission 2002] részletesen vizsgálta az elmúlt években végbement folyamatokat. A statisztikai adatok ismeretében azt a következtetést vont le a Bizottság, hogy a tudásalapú és információs társadalomban, ahol kiterjedt szolgáltató szektor működik, ott az ipari szektor már nem játszik fontos szerepet.

A 2002-es bizottsági közlemény megállapította azt, hogy az európai ipar termelékenységének növekedése jóval alacsonyabb volt, mint a fő versenytársaké, Japáné és az Egyesült Államoké. Ennek következménye lett, hogy aránya a világkereskedelemben fokozatosan csökkent, ráadásul a 2000-es évek elején már új versenytársak is megjelentek, Kína, India, Brazília és Oroszország. További versenyképességi hátrányt jelentettek az ipar szerkezeti problémái, és a versenykörnyezet hiányosságai. Az Unió számára kedvezőtlen globális folyamatok hatására a struktúrapolitika jelentősen megváltozott, a korábbi iparpolitikai szemlélet helyett egyre erősebben dominált a versenypolitikai szemlélet, valamint az iparpolitika által korábban eredményesen (gyakran kevésbé eredményesen) támogatott nagyvállalati szektor helyét a kis- és középvállalatok vették át. Utóbbiakra az új megközelítésben úgy gondolnak, mint a gazdaság motorjára, és versenyképességi szempontból is a kis- és középvállalatok támogatása élvez prioritást.

A megszilárdult versenyképességi hátrány ledolgozására az Európai Unió minden eszközzel a versenyképességre, az ebből származó foglalkoztatottságra és növekedésre összpontosított.⁵ Az Unió állam- és kormányfői a 2000 márciusában tartott

⁵ További problémát jelentett a 2000-es évek elején és jelent most is Európa öregedő népessége és így a szociális modellek fenntarthatatlansága, valamint a nem működő európai környezetvédelmi modell.

lisszaboni tanácskozásukon a *lisszaboni stratégia* névre hallgató reformsorozatot indítottak el mind európai, mind nemzetállami szinten. A program célja, hogy 2010-re az Európai Unió a világ legdinamikusabb és legversenyképesebb tudásalapú gazdaságává alakuljon át.

A lisszaboni stratégia sikertelensége már korán meglátszott, ezért már 2003-ban a Bizottság kiadott egy *integrált versenyképességi stratégiát* magába foglaló elemzést [European Commission 2003]. Az elemzés meghatározza a romló európai versenyképesség okait, kitérve itt a munkaerő termelékenységének drasztikus romlására az Egyesült Államokéhoz képest, (ami nemcsak az ipari termelésben, hanem minden más gazdasági, termelési tevékenységben is végbement), valamint kitér a megfelelő szabályozási környezet kialakításához szükséges döntésekre. A prioritások egy évvel később 2004-ben kiegészülnek a Bizottság egy újabb elemzésével [European Commission 2004]. Ebben három cselekvési irányt határoznak meg a strukturális változások elősegítésére, *Marján* [2005] alapján ezek a következők: kedvezőbb jogi szabályozási környezet megteremtése az ipar számára; az ipar versenyképességét érintő közösségi politikák szinergiájának javítása; valamint a horizontális iparpolitika szektorális továbbfejlesztése.

4. A VÁLLALKOZÁSI POLITIKA KIALAKULÁSA

Az 1990-es évek végén és a 2000-es évek elején, amikor a néhány kiemelt jelentőséggel bíró nagyvállalat vagy egyes szektorok támogatása helyett a kis- és középvállalatokra helyeződött át a hangsúly, ennek megfelelően változott meg az Unió iparpolitikája és vált egyre inkább vállalkozáspolitikává. A kkv-szektor jelentősége fokozatosan növekedett, ennek egyik jó példája, hogy az 1996-os tanácsi határozat egyik célkitűzése a kkv-szektor bürokratikus terheinek csökkentése.

A transznacionális vállalatok méretüknél fogva, ismert termékeikkel és reklámjaikkal sokkal inkább kerülnek a figyelem középpontjába, mint a kis- és középvállalatok. Nagy tömegben és nagyüzemi környezetben hatékonyabban tudják előállítani az árukat és szolgáltatásokat, kihasználva a méretgazdaságosság kínálta összes lehetőséget. Mindezek ellenére a látszat csal, a vállalkozásokkal kapcsolatos statisztikákat ismerve kiderül, hogy szinte minden tekintetben a kis- és középvállalkozások nagyobb részét alkotják a gazdaságnak, mint a transznacionális vállalatok.

A Bizottság által 2005-ben készített, de 2001-es adatokat tartalmazó korai statisztikák a vállalkozások valós képét tárják elénk [European Commission 2005a]. A vállalkozások több mint 99 százaléka mikro-, kis- és középvállalat, a nagyvállalatok számossága arányaiban nem éri el az 1 százalékot sem.⁶ A hozzáadott érték 43,1 százalékát állítják elő a nagyvállalatok, míg a maradék részt nagyjából egyformán, hármodva osztja meg egymás közt a mikro-, a kis és a középvállalatok. A foglalkoztatottsági adatokat figyelembe véve szintén azt láthatjuk, hogy a nem nagyvállalatok adják a munkahelyek közel kétharmadát, míg a nagyvállalatok a maradék egyharmadot.

⁶ A méret alapján történő csoportosítás nyilván nem jelent meglepetést. Köztudott, hogy a nagyvállalatok (transznacionális vállalatok) száma korlátozott.

Az Unió a kis- és középvállalati szektor támogatásában látta a versenyképesség, a foglalkoztatottság és a növekedés kulcsát, ezért a nagyvállalatok vagy kiemelt ipari szektorok támogatása feledésbe merült. Egy másik indok az átrendeződésre, hogy a nagyvállalatok többsége transznacionális vállalat, vagyis több országban tevékenykedik egyszerre, több irányítási központtal rendelkezhet és tulajdonosi köre sem kapcsolódhat kimondottan egy államhoz. Onnantól kezdve, hogy a tulajdonosi kör behatárolhatatlan, az állami vagy közösségi támogatás már csak akkor lehet releváns, ha munkaerő megőrzésére irányul. A legutóbbi válság során a *bankrendszer* és az *autógyártás* állami megsegítése hozta a példát arra, hogy létezhetnek olyan stratégiai szektorok, amiket szükség esetén kedvezőbb állami elbánásban kell részesíteni a rendszer összeomlását elkerülendő.

Az Európai Unióban működő kis- és középvállalatok kategorizálásához szükség volt egy átfogó definíciós keret kialakítására. A többszöri átalakítás után 2005. január 1-jétől alkalmazandó egységes szabályozást az *1. táblázat* foglalja össze. A kis- és középvállalatok osztályozása az eddigieknek megfelelően három csoportot határoz meg: mikrovállalkozások, kisvállalkozások és középvállalkozások. A kategorizálás az alkalmazottak száma, az éves forgalom és az éves mérlegfőösszeg alapján megy végbe.

1. táblázat: Az EU-ban működő kis- és középvállalkozások kategorizálása

Típus	Alkalmazottak száma	Éves forgalom	Éves mérlegfőösszeg
Középvállalkozás	250 főnél kevesebb	max. 50 millió euró	max. 43 millió euró
Kisvállalkozás	50 főnél kevesebb	max. 10 millió euró	max. 10 millió euró
Mikrovállalkozás	10 főnél kevesebb	max. 2 millió euró	max. 2 millió euró

Forrás: European Commission [2005b].

A kis- és középvállalkozások tényleges előtérbe kerülése akkor érkezett el, amikor a Tanács elfogadta a *Kisvállalkozások európai chartáját*. A charta 10 fő cselekvési irányt fogalmaz meg a közösségi kisvállalkozási stratégia kialakítására, amely a vállalkozói szemlélet kialakításától kezdve, a szabályozási környezeten át, az elektronikus üzlet és e-business modellek használatának elősegítéséig számos tényezővel foglalkozik.⁷ A cselekvési irányok mellé 2000 decemberében a Tanács elfogadott egy többéves vállalkozási programot, 2001 és 2005 között összesen 450 millió euró költségvetést allokálva, amelyben a kis- és középvállalkozási szektor kiemelt fontossággal bírt. A charta ajánlásainak megvalósítását szolgáló többéves vállalkozási program fő célja az európai vállalkozói környezet javítása.

A kis- és középvállalkozások eddig említett közösségi prioritásai mellett a *pénzügyi eszközökre* is szükséges kitérni. A fiatal vállalkozások nehezen juthatnak pénzügyi forrásokhoz, ez akadályozza a vállalatok hatékony működését, fejlesztések és innovációk elmaradását okozza, ami végső soron versenyképességi hátrányban is megmutatkozik. A kis- és középvállalkozások három különböző közösségi

⁷ A *Kisvállalkozások európai chartáját* lásd: European Charter For Small Enterprises (2000); http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/charter/docs/charter_en.pdf

forrást vehetnek igénybe fejlesztésükhöz: az Európai Beruházási Bank kölcsöneit, az Európai Befektetési Alap forrásait és a strukturális alap eszközeit. A közösségi pénzügyi támogatás legfőbb feladata, hogy a pénzügyi piacok által lefedetlen finanszírozási réseket betömje, valamint a nemzeti kis- és középvállalkozásokat támogató politikákat kiegészítse. Az innovatív, nagy növekedési potenciállal rendelkező vállalkozások segítése már középtávon is megerősíti azokat, így idővel a piaci finanszírozási lehetőségeket igénybe véve tudják versenyképességüket és növekedési potenciáljukat erősíteni. A 2007–2013 közötti költségvetési tervezési időszakban hozták létre a *Vállalkozási és innovációs programot* (EIP) és 2,17 milliárd eurót rendeltek hozzá. Ennek a programnak a fő feladata, hogy a kis- és középvállalkozásokat finanszírozási forrásokhoz juttassa, segítve őket a megalakulás utáni növekedési szakaszban.

A Bizottság 2005-ben a lisszaboni stratégia megerősítése végett adta ki a kis- és középvállalatokra vonatkozó újabb elemzését [European Commission 2005]. A Bizottság modern kis- és középvállalkozásokra vonatkozó politikája már a 2000-es évek kihívásainak akar megfelelni. A dokumentumban foglaltak szerint elsőként csökkenteni kell a vállalkozások indításával és működtetésével kapcsolatos adminisztratív terheket, enyhíteni a vállalkozás sikertelenségéből származó esetleges negatív következményeket és javítani a fiatalok, a nők, az idősek és a különböző etnikai csoportok vállalkozói képességét. Másodszor, kedvezőbb hozzáférést kell biztosítani a kis- és középvállalkozások számára a közbeszerzéseken odaítélhető szerződésekhez és javítani a belső piacra és nemzetközi piacra jutás feltételeit. Az adminisztratív terhek csökkentése nyomán prioritást kell élveznie az ügyintézésben és a hatósági eljárásokban a kis- és középvállalati szektornak, valamint közösségi szinten az uniós jogszabályok előkészítésekor ezt figyelembe kell venni, végül meg kell vizsgálni, hogy az állami támogatások odaítélését és folyósítását mennyire lehet rugalmasabbá tenni.

Nagy hangsúly helyeződik a kis- és középvállalkozások növekedési potenciáljának javítására és ennek kihasználására. Segíteni kell a hozzáférésüket a kutatási és innovációs forrásokhoz, valamint az információs és kommunikációs technológiákhoz. Végül a szükséges a párbeszéd és konzultáció erősítése az érdekelt kis- és középvállalatokkal. A Bizottsági javaslatok gyakorlati megvalósítása céljából tanácsi határozatban kötötték ki: a tagállamoknak egyablakos ügyintézési pontokat kell létrehozniuk a gyors és egyszerű vállalat alapítás megteremtésére. Ekkor célként határozták meg, hogy 2007 végéig minden egyes tagállamban egy héten belül lehessen vállalkozást alapítani.

Az adminisztratív akadályok felszámolása a globális pénzügyi válság ideje alatt is elsődleges prioritást élvezett, mivel az Európai Unió el akarta kerülni, hogy az egyes tagállamok protekcionista intézkedéseket vezessenek be. A válságból való kilábalás egyik feltétele a kis- és középvállalkozások növekedési potenciálja, ezért közösségi szinten kell támogatni a vállalkozások pénzügyi forrásokhoz, hitelekhez történő hozzáfutását, akkor, amikor a pénzügyi piacok teljes mértékben „befagytak”, diszfunkcionálissá váltak.

Az egységes piaci intézkedéscsomag megújította a korábbi *európai kisvállalkozási intézkedéscsomagot* [Small Business Act, 2008], amely azt célozza meg, hogy az európai társadalom jobban ösztönözze az egyéneket vállalkozások indítására.

Ehhez először is szükség van egy kis- és középvállalkozás-barát környezetre, amely a közigazgatástól kezdve a médiáig minden szinten támogatja a vállalkozásokat, valamint a közösség érdekeit szolgálja. A lisszaboni stratégiát felváltó új tízéves gazdaságstratégia, az *Európa 2020* fő irányvonalainak meghatározásakor szintén figyelembe vették az ipari-vállalkozási politika terén lezajlott változásokat és várhatóan az eddigieknél jóval inkább támogatott ipar- vagy vállalkozáspolitikára fog körvonalazódni 2010 és 2020 között. Az Európa 2020 stratégia egyik haladást ösztönző prioritása, az *Iparpolitika a globalizáció korában* a vállalkozások (különösen a kis- és középvállalkozások) üzleti környezetének javítását és a világszinten versenyképes, erős és fenntartható ipari bázis kifejlesztésének támogatását célozza [European Commission 2010].

5. STRUKTURÁLIS POLITIKA MAGYARORSZÁGON A CSATLAKOZÁS ELŐTT

5.1. A RENDSZERVÁLTÁS ELŐTTI IDŐSZAK

A rendszerváltás előtti gazdaságirányítás egészére jellemző volt a totális központosítás, így volt ez az iparban is. A 10 főnél többet foglalkoztató üzemeket államosították, a kisipari termelést szövetkezesítették, végül az iparban dolgozó emberek egésze a szocialista iparban tevékenykedett, ezáltal a központosítás kiteljesedett [Barát, 1994]. Az 1960-as években folytatódott a vállalati átszervezés, a termelés szervezeti centralizációja, amelynek során a vállalatok száma a felére csökkent és egyes iparágakban monopóliumok jöttek létre. Az 1968-as *gazdaságirányítási reform* legnagyobb eredménye az volt, hogy megszüntették a tervek vállalatokra és szövetkezetekre vonatkozó előírásait.

A magyar gazdaság, a keleti blokk többi országéhoz hasonlóan a Moszkva-központú és irányítású gazdasági rendbe ágyazódott bele a KGST keretében. A hazánkban gyártott és Szovjetunióba exportált termékekért földgázzal és kőolajjal fizettek, így a magyar gazdaság, a magyar ipari infrastruktúra ezek pazarló felhasználására rendezkedett be. A magyar gazdaság szerkezeti egyensúlytalansága a két olajválság nyomán került elsőként a felszínre, de a szerkezeti átalakítás érdemi lehetősége csak az 1980-as évek közepén jött el. A sokáig elodázott központosított szerkezetátalakítás a kommunista blokk összeomlásával elmaradt.

Korábbiakban már említettük, hogy az Európai Unió fokozatosan versenyhátrányba került a technológiaváltáshoz jobban alkalmazkodó Egyesült Államokhoz és Japánhoz képest. A szocialista blokkra és így Magyarországra ez mindinkább jellemző volt már az 1970-es évektől kezdve. A nyugati és keleti blokk közötti alacsony kereskedelmi színvonal ellenére, már az 1970–80-as években látható volt, hogy a központosított gazdaságszerkezet versenyképessége jóval gyengébb, mint Nyugat-Európáé, nem is beszélve a vezető Egyesült Államokról és Japánról [Csaba 2000]. A magyar ipar és mezőgazdaság termékeivel csak a keleti blokkon belül lehetett kereskedni, és nagyrészt ez is csak cserekereskedelmet jelentett.

A versenyképességi hátrány elszenvedésében hasonló folyamat játszódott le az Unió és Magyarország (keleti blokk) tekintetében is. Viszont nem elhanyagolható az a tény, hogy a Magyarországon az ipari konglomerátumok, vállalatok összesség-

ge állami tulajdonban volt, míg a piaci alapokon nyugvó Unióban az állami tulajdonlás kevésbé jellemző, csak a kiemelt fontossággal bíró stratégiai ágazatokra terjedt ki.

5.2. A RENDSZERVÁLTÁS HATÁSA, PRIVATIZÁCIÓ ÉS IPARTALANODÁS

A rendszerváltás következtében két folyamat dominanciája rajzolódott ki a magyar ipar életében. Egyrészt az állami tulajdon minél gyorsabb magánkézbe juttatása jelentette az első folyamatot. A privatizáció több hullámban zajlott le, a folyamat végén az állami tulajdon szinte eltűnt. Másrészt szükséges megemlíteni, hogy a korábbi szocialista technikát alkalmazó nehézipari létesítmények jelentős részét megszüntették, és ezzel párhuzamosan a fennmaradó nehézipari (gépgyártás, vas kohászat, vegyipar) és könnyűipari vállalatok teljes mértékben versenyképtelenné váltak a nemzetközi, globális kereskedelmi rendszerben.

A rendszerváltás utáni iparpolitika komoly kihívások elé került. A *transzformációs válság* során a gazdaság komoly visszaesést szenvedett el. *Tardos* [1998] szerint a válság alapvető oka az volt, hogy a korábban teljesen izolált gazdaság szerkezetet kedvezőtlenül érintette a keleti blokk összeomlása. A kereskedelmi liberalizáció következtében beáramló áruk és termékek korábban nem látott versenyhelyzetet teremtettek, csökkentve a belföldön termelt áruk és termékek iránti keresletet. Innen egyenes út vezetett a vállalati szféra versenyképtelenségéhez, hiszen ha a termékek iránt nincs belföldi kereslet (a külföldi meg teljes mértékben kizárt), akkor állami védőháló nélkül más nem lehet a gazdaságilag racionális döntés, mint a termelési tevékenységet megszüntetni.

A vállalatok teljesítőképességének gyors elapadásából következett az, hogy nem csak az állami tulajdonban lévő ipari konglomerátumok, nagyvállalatok váltak versenyképtelenné és szűntek meg, hanem a korábban már privatizált, magánkézbe juttatott vállalatok is. Az átalakuló szocialista nagyvállalatok csak akkor állhatták volna meg helyüket a nemzetközi versenyben, ha jelentős beruházási és tőkeakkumulációs folyamatokkal sikerül a több évtizede elmaradt technológiai váltást végrehajtani. A nehéz- és feldolgozóipari vállalatok számának fogyatkozása Magyarországon részleges ipartalanodáshoz vezetett. Az ipari szféra hanyatlása jócskán megemelte a munkanélküliségi rátát az 1990-es évek elején.

A gazdasági kihívásokra adott egyik válasz volt a *gazdasági társaságok* számának gyors, exponenciális növekedése. Pontos statisztikai adatok nem állnak rendelkezésre, de 1990-ben a gazdasági szervezetek valószínűsíthető állománya fél millió lehetett, míg 1995-re ez a szám meghaladta az 1,1 milliót. A legnagyobb növekedés természetesen a munkájukat elvesztett polgárok által alapított egyéni vállalkozásokban (kényszervállalkozásokban) volt tapasztalható. A 2000-es évek végén a regisztrált gazdasági szervezetek száma már jócskán meghaladta az 1,6 milliót, de az exponenciális ütem már az 1990-es évek végén alábbhagyott [Zádor 2010].

A tulajdonosi szerkezet átalakulása és a magántulajdon primátusa jellemezte a rendszerváltás utáni időszakot. Ahogy már korábban említettük, a nagyvállalati szektor modernizációját főként a külföldi tulajdonosok beruházásaitól várták. Ha

a vállalati szektor hozzájárulását nézzük a GDP-hez, akkor a külföldi tulajdon fokozatos térnyerése rajzolódik ki. Míg az 1990-es évek elején a külföldi tulajdonú vállalatok hozzájárulása a magyar gazdasági teljesítményhez nem érte el a 10 százalékot, addig a 2000-es évek végén már meghaladt a 30 százalékot is [Zádor 2010].

5.3. BETELEPÜLŐ TRANSZNACIONÁLIS VÁLLALATOK

Az ipari termelés majd évtizedes folyamatos visszaesés után csak az 1990-es években fordított trendjén és kezdett el bővülni. Ennek eredménye lett, hogy az 1997 és 2000 közötti időszakban az *ipari termelés* éves szinten 10 százalék fölötti értékkel nőtt és az ezt követő időszakban is átlagosan 5 százalék feletti éves növekedési rátát mutatott. [Zádor 2010]. Az 1990-es évek gyors ipari teljesítménybővülésére több magyarázat is adható. Egyrészt beszélhetünk egy *statisztikai hatásról*, hiszen a hosszas csökkenés után egy kicsit erősebb év is jelentős bővülést eredményezhet. Ez elégséges magyarázat lenne akkor, ha csak egy kiugró évet kellene magyarázni. Döntően az 1990-es évek elején *betelepülő külföldi vállalatok* hatására kezdett el emelkedni az ipari termelés. A nemzetközi vállalatok két hullámban érkeztek hazánkba, az első hullám a privatizációs korszakot fogja át, míg a második hullámot a 2000-es évek zöld- vagy barnamezős beruházásai jellemezték [Mihályi 2011]. A rendszerváltó közép-európai országok számos stratégiai és lokációs előnnyel rendelkeztek ebben az időszakban, ezek közül talán legfontosabb az olcsó és szakképzett munkaerő volt. A 2000-es években már a transznacionális vállalatok becsábítása vált kiemelt politikai céllá, ezeket testesíti meg a néhány ezredforduló utáni nagyberuházás: a Hankook, a Mercedes és az Audi.

5.4. A MAGYAR VÁLLALATOKRA VONATKOZÓ STATISZTIKÁK

Korábban már említettük, hogy rendszerváltást követően a gazdasági szervezetek száma ugrásszerűen megemelkedett. Az uniós statisztikával nagyságrendileg megegyezik a magyar vállalatok megoszlása, ha a vállalatok méretét vesszük figyelembe. A KSH 2010-es adatai alapján a 250-nél több alkalmazottat foglalkoztató vállalkozások aránya csupán 0,1 százalék az összes vállalat körében. A többi vállalkozás a kis- és középvállalkozások közé sorolható, amelyek között természetesen a mikrovállalkozások dominálnak [KSH 2011].

Ha a vállalkozásokat tevékenységük jellege, szektorhoz tartozásuk alapján akarjuk csoportosítani, akkor érdekes ellentmondást találhatunk. A kis- és középvállalkozások gazdasági ág szerinti megoszlása azt mutatja, hogy kevesebb, mint 7 százalékuk tevékenykedik a mezőgazdasági szektorban és szintén kevesebb, mint 7 százalékuk az ipari szektorban, így döntő többségük a szolgáltató szektorban működik. A nagyvállalati szektor ezzel teljes mértékben ellentétes képet mutat, hiszen itt a vállalatok többsége, közel 70 százaléka az ipari szektorban (autógyártás, vegyipar), míg a maradék része a szolgáltató szektorban (pénzügyi szolgáltatások) működik [KSH 2008].

5.5. KAPCSOLÓDÁSI PONTOK A VÁLLALKOZÁSOK KÖZÖTT

Az előbb ismertetett adatokból azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a hazánkban működő nagyvállalatok adják a magyar ipari termelés szinte egészét. A kis- és középvállalkozások nagy számuk ellenére gazdasági súlyukban elmaradnak az uniós átlaghoz képest. Előbbiek tudatában érdemes megvizsgálni a két vállalati szféra közötti kapcsolódási pontokat.

A nagyvállalati és kis- és középvállalati szféra összekapcsolódásának elősegítésére 1993-ban létrehozták a Magyar Befektetési és Kereskedelemfejlesztési Közhatalnút Társaságot (továbbiakban ITDH). Az ITDH kapcsolatokat teremt a belföldi vállalkozások, az állami és regionális közigazgatási intézmények és a külföldi partnerek között. 2011. január 1-től az ITDH helyén, de hasonló megbízással működik a Nemzeti Külgazdasági Hivatal, amelynek legfontosabb feladata a kereskedelemfejlesztés és befektetésösztönzés rövid, közép- és hosszú távú prioritásainak kialakítása.

6. A MAGYAR ALKALMAZKODÁS AZ UNIÓ IPAR- ÉS VÁLLALKOZÁSPOLITIKÁJÁHOZ

6.1. A CSATLAKOZÁSI TÁRGYALÁSOK

A csatlakozási tárgyalások során az általunk *strukturális politikaként* tárgyalt témaköröket két fejezetben tárgyalták: a 15. fejezetben az *iparpolitikáról*, míg a 16. fejezetben a *kis- és középvállalkozásokról* volt szó.

Az iparpolitika a következő fejezeteket tartalmazta [Blahó 2004]:

- ágazati jellegű iparfejlesztési szabályok (különösen a vas- és acéliparra vonatkozó szabályozás);
- az ipari versenyképességi politika elvei;
- az egyes versenyszektorokban alkalmazott iparpolitikai irányelvek (gyógyszerészet, vegyipar, gépgyártás, repülőgépgyártó és űrtechnikai ipar, textil- és ruházati ipar).

A csatlakozási tárgyalások eredményeként létrejött rendezésben Magyarország vállalta, hogy alkalmazza a közösségi iparpolitikára vonatkozó szabályokat és elveket. A tárgyalások 1998 őszén kezdődtek meg, mentesség kérésére csak egy esetben került sor Magyarország részéről. Az Unió a tárgyalások alatt a közösségi iparpolitika alapelveinek alkalmazását (a privatizációt és a szerkezeti átmenetet) hangsúlyozta, de elismerte, hogy a magyar iparpolitika összhangban van az uniós iparpolitika versenyképességi célkitűzésével, a magyar és a közösségi iparpolitika között nagy a konvergencia.

A tárgyalások következő fejezete a kis- és középvállalkozások kérdéskörét ölelte fel. Mivel ekkor már az Európai Unió felismerte az ebben a szektorban lévő növekedési és munkahely-teremtési potenciált, így a kisvállalkozások megkülönböztetett figyelemben részesültek. A tárgyalási fejezet a következő pontokat tartalmazta [Blahó 2004]:

- a vállalkozások üzleti környezetének fejlesztésére és egyszerűsítésükre vonatkozó közösségi szabályok;

- a kis- és középvállalkozások beruházási támogatását, gazdálkodásuk pénzügyi és adminisztratív terheit érintő közösségi szabályok;
- a kis- és középvállalkozások fennmaradása érdekében a vállalkozások átruházására és átalakulására vonatkozó ajánlások;
- a turizmus területére vonatkozó egyeztetési és együttműködési eljárások és statisztikák;
- a kis- és középvállalkozások határokon átnyúló együttműködésére vonatkozó közösségi szabályok.

Magyarország a tizenhatodik fejezetnél is vállalta, hogy a csatlakozás napjától eltérés nélkül alkalmazza az erre vonatkozó közösségi elveket és szabályokat, és mentességet nem kért. A magyar kis- és középvállalkozások belső piaci felkészültségének elősegítése érdekében az Unió a tagságot megelőző időszakban lehetővé tette Magyarország számára, hogy részt vegyen többéves vállalkozói programokban.

6.2. A CSATLAKOZÁS UTÁNI IDŐSZAK

A kis- és középvállalatok támogatásának és fejlesztésének politikája nem képviselt egységes irányzatot. A csatlakozás után leginkább az uniós költségvetési programozási időszakok mentén lehet határvonalat képezni (és természetesen a politikai ciklusok változásának mentén). A kis- és középvállalatok fejlődése – annak ellenére, hogy képesek magas hozzáadott értékű terméket előállítani – *sok tényező által korlátozott* [KSH 2011]: alacsony tőkeellátottság, alulfinanszírozottság, alacsony hatékonyság és termelékenység, vállalkozási ismeretek hiánya, belső fogyasztástól való függés, a feketegazdaságnak való kitettség.

A legsúlyosabb problémát a *tőkehiány* jelenti. A szektor hitelezése a bankszektor számára is komoly problémákat okoz, itt elég, ha csak arra gondolunk, hogy működésük jóval kockázatosabb, mint egy nagyvállalat működése, a kisvállalatok hiányában vannak a pénzügyi ismereteknek és az élettartamuk is jóval rövidebb. Így nem csoda, hogy az állami gazdaságpolitika egyre jobban támogatja a kis- és középvállalkozásokat, ezzel részben helyettesítve a hitelpiacokat, ezért azok szélsőséges esetben ki is szorulhatnak a piacról. A finanszírozás kamattámogatásban, az operatív programok keretében nyújtott vissza nem térítendő támogatásokban, mikrohitelekben és állami garanciavállalásokban testesül meg.

Az Európai Unióhoz történő csatlakozással Magyarország jogosulttá vált az Unió fejlesztési támogatásainak igénybevételeire. Így a csatlakozás utáni időszakban mind a 2004–2006-os csonka költségvetési tervezési időszak, mind a 2007–2013-as költségvetési tervezési időszak alatt az uniós forrásokra építették fel a nemzeti fejlesztést megcélzó átfogó stratégiai terveket. Az uniós források felhasználási területeinek szabályozását az első *Nemzeti Fejlesztési Terület* (2004–2006) rögzítették, amelyben három specifikus célt határoztak meg – a versenyképesebb gazdaság, a humán erőforrások jobb kihasználása, illetve a jobb minőségű környezet és a kiegyensúlyozottabb regionális fejlődés elősegítése – és a célok elérése érdekében öt operatív programot alakítottak ki.

A három meghatározott cél mindegyikét bele lehet illeszteni a kis- és középvállalkozások fejlesztési koncepciójába. Az operatív programok keretében 2004

és 2006 között 12 583 kis- és középvállalkozás részesült vissza nem térítendő támogatásban, összesen több mint 192 milliárd forint összegben. A támogatást elnyert vállalkozások közel fele mikrovállalkozás és több mint egyharmada kisvállalkozás volt [GKM 2007]. A kifizetések jelentős hányadát az Agrár- és Vidékfejlesztési, valamint a Gazdasági Versenyképesség Operatív programban folyósították.

A kis- és középvállalkozások támogatása kapcsán több kritika fogalmazódott meg. A Gazdasági Versenyképesség Operatív program közbelső jelentésére hivatkozva a *Kis- és középvállalkozások fejlesztésének stratégiája (2007–2013)* azokat a megállapításokat teszi, hogy:

- a közvetlen támogatások esetén gyakran érvényesül a holtteher-hatás, vagyis a támogatásokkal olyan fejlesztéseket finanszíroznak, amelyek támogatások nélkül is megvalósultak volna;
- a piactorzító hatás elkerülhetetlen, mivel a kevés számú kedvezményezett olyan előnyökhöz jut a többi szereplővel szemben, amit normál piaci folyamatok mellett nem ért volna el;
- az egyszeri támogatás után a programok nem folytatódnak, vagyis a hatás nem tartós, a többletforrás csökkenése vagy megszűnése esetén az eszközök a korábbinál jóval alacsonyabb szinten, rosszabb hatásokkal működnek.

Ezt támasztja alá Béres [2008] hatásvizsgálata is, amelyben a kis- és középvállalkozások számára megítélt technológiafejlesztési támogatásoknak a vállalkozások beruházásaira és növekedésére gyakorolt hatását elemezte. Eredményül azt kapta, hogy a vállalkozások ténylegesen több beruházást hajtottak végre, mint a támogatások nélkül tették volna, viszont a növekedési hatást már nem lehetett kimutatni. Ezek mellett a vizsgálat még két további fontos megfigyelést rögzített: a pályázati rendszerben részt vevő vállalatok már eleve nagyobbak voltak és jobban növekedtek, mint a többiek; továbbá azok a vállalkozások, amelyek pályáztak, de végül nem kaptak támogatást, szignifikánsan több beruházást hajtottak végre.

2007-ben az akkori Gazdasági és Közlekedési Minisztérium készítette el a *Kis- és középvállalkozások fejlesztésének 2007–2013 közötti stratégiáját* [GKM 2007]. A dokumentum a kis- és középvállalkozások helyzetével kapcsolatosan négy meghatározó pillért vagy más néven átfogó célt ismertet, valamint az alpontok képviselik a megvalósítandó stratégiai célokat:

1. *szabályozási környezet*: versenyképes köztelherviselés; állami szabályozásból adódó adminisztratív terhek csökkentése gazdasági és jogbiztonság erősödése; tisztességes verseny
2. *finanszírozás*: magasabb finanszírozási kockázatú termékek körének bővülése; kis- és középvállalkozások felhalmozásának növelése; kis- és középvállalkozások likviditásának javulása
3. *tudás (vállalkozói tudás és humánerőforrás)*: vállalkozók és alkalmazottak ismereteinek bővülése; vállalkozói készség fejlesztése
4. *vállalkozói infrastruktúra fejlesztése*: üzleti és kutatás-fejlesztési infrastruktúra fejlődése; információs és kommunikációs technológiai infrastruktúra és használatának fejlődése.

A négy fő területen kitűzött célok megvalósítása a magyar kis- és középvállalkozások gazdasági teljesítményének javítását szolgálja. A stratégia a kis- és középvállal-

kozások teljes körét le kívánta fedni, mert csak ezzel biztosítható az egészséges szerkezetű gazdasági fejlődés. A fejlesztési stratégia horizontális céljait a foglalkoztatás bővülése, a termelékenység javulása, a globális gazdaságba történő integrálódás és a vállalatok közötti hatékonyabb együttműködést jelenti.

A megtervezés és megvalósítás során néhány fő elvet követtek. A politikák kialakításánál a funkciókat és nem a szervezeteket vették kiindulási alapnak, és olyan szolgáltatásokat kerestek, amelynek fejlesztése az egész szektor számára eredményt hoz (funkcionális megközelítés). A program törekszik a donorfüggőség csökkentésére és az önfenntartó képességet ösztönzi. Az intézményfejlesztés terén önfenntartó struktúrák kialakítását szorgalmazza, és végül a piaci mechanizmusokra épülő koordinációra és a versenyre helyezi a hangsúlyt, mert csak ezzel lehet biztosítani a vállalkozások jövedelmezőségét, amelynek emelkedése előfeltétele a foglalkoztatás növekedésének.

A kormányzati programban felhasznált eszközök vegyes képet mutatnak. Az intézkedések egy része az üzleti környezet javítását célozza meg egy támogató szabályozó környezet kialakításával, amely teljes mértékben egybeesik az Európai Unió által már korábban meghatározott intézkedésekkel. Egy másik eszközcsoport a kötött célú állami támogatások, amelyeket uniós és hazai forrású pályázatok révén lehet igénybe venni. Végül több államilag támogatott finanszírozási eszközt, pénzügyi konstrukciót is ide lehet sorolni, mint mikrohitel, garancia, tőkeprogramok. Az első csonka költségvetési tervezési időszakban felhasználható forrásoknál hat-szor többet, közel 1200 milliárd forintot használnak fel a kis- és középvállalkozási fejlesztési stratégia (2007–2013) alapján.

2011-től az *Új Széchenyi Terv Vállalkozásfejlesztési programja* veszi át a korábbi kis- és középvállalkozás-fejlesztési stratégiát. Ezzel egy hosszabb, tízéves fejlesztési stratégiába integrálódik a vállalkozásfejlesztés (hat másik program keretében), amelynek a célja a foglalkoztatás bővítése. Az Új Széchenyi Terv célkitűzései megegyeznek a közösségi szintű *Európa 2020* stratégiáéval. A vállalkozásfejlesztési program legfontosabb céljai, hogy a vállalkozásokra tekinthessenek úgy az emberek mint egy életpályára; a vállalkozások növekedése előtt álló finanszírozási és adminisztratív korlátokat le kell építeni; fontos cél a foglalkoztatottak számának növelése.

A vállalkozásfejlesztési program keretében a támogatási eszközök meghatározásánál az egyszerűség, a kiszámíthatóság és az egyértelműség játszott a fő szerepet, új pénzügyi konstrukciókat alakítottak ki, mint a *Kisvállalkozói mikrohitel program* vagy a *Széchenyi Kártya program*.

7. ÖSSZEFOGLALÁS

A rendszerváltozás után leépült a magyar ipar (a rossz szerkezetváltásnak, az elhibázott privatizációnak, de leginkább a versenyképtelenségnek köszönhetően), így jórészt az iparpolitika, mint olyan, elvesztette funkcióját Magyarországon. Az 1990-es években a kis- és középvállalkozások kulcsfontosságú tényezőkké váltak, hiszen számuk és gazdasági erejük jelentős mértékben növekedett. Az újraiparosítás a külföldi betelepülő transznacionális vállalatok beruházásain keresztül zajlott le, és több ágazatban, mint az autóipar, gyógyszeripar, információs és kommunikációs

technológiák, komoly struktúra alakult ki Magyarországon. A 2000-es évektől kezdve az Unió által képviselt iránnyal megegyezően hazánkban is a vállalkozáspolitikai lett domináns. Ez mindkét európai uniós költségvetési tervezési időszakban érzékelhető, valamint az Új Széchenyi Terv Vállalkozásfejlesztési programja is jelentős szerepet szán a magyar kis- és középvállalati szektornak a növekedés fokozásában és a foglalkoztatás bővítésében.

A gazdasági válságból kivezető út egyik letéteményese a megfelelő vállalkozáspolitikai. A kis- és középvállalkozásokat tartják a gazdaság motorjának, bennük látja mind az Európai Unió, mind Magyarország a növekedési potenciált és a foglalkoztatási problémák megoldásának kulcsát. Ezért közösségi szinten az Európa 2020 program keretében és a következő 2014–2020 költségvetési tervezési időszakban is komoly vállalkozáspolitikai, vállalkozásfejlesztési és támogatási politikát kell kialakítani. A nemzeti vállalkozáspolitikai céljai egybeesnek a közösséggel, ezért a két szint jobb összeegyeztetése elengedhetetlen a hatékony működéshez.

IRODALOM

- Barát Mária (1994): *A magyar gazdaság vargabetűje*, Aula Kiadó, Budapest.
- Béres Attila (2008): *A Nemzeti Fejlesztési Terv keretében a KKV-k számára megítélt technológiafejlesztési támogatásoknak a vállalkozások beruházásaira és növekedésére gyakorolt hatásának elemzése* (GVOP 2.1.1), Nemzeti Fejlesztési Ügynökség, Budapest.
- Blahó András (2004): *Az európai integrációs alapismeretek*, Aula Kiadó, Budapest.
- Csaba László (2005): A szovjet modell összeomlása és a rendszerváltozás első szakasza, in: Bara Zoltán–Szabó Katalin (szerk.): *Gazdasági rendszerek, országok, intézmények*, Aula Kiadó, Budapest.
- Európai Unió Tanácsa (1996): *Az európai ipar versenyképességét erősítő közösségi cselekvési program végrehajtásáról*, a Tanács 96/413/EK határozata, Luxembourg, 1996. június 25.
- European Charter For Small Enterprises (2000); letölthető: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/files/charter/docs/charter_en.pdf; letöltés dátuma: 2012. március 19.
- European Commission (1990): *Industrial Policy in an Open and Competitive Environment – Guidelines for a Community Approach*, COM (90) 556 final, Brussels.
- European Commission (2002): *Industrial Policy in an Enlarged Europe*, COM (2002) 714 final, Brussels.
- European Commission (2003): *Some Key Issues in Europe's Competitiveness – Towards an Integrated Approach*, COM (2003) 704 final, Brussels.
- European Commission (2004): *Fostering structural change: an industrial policy for an enlarged Europe*, COM (2004) 274 final, Brussels.
- European Commission (2005a): *Implementing the community Lisbon Programme modern SME policy for growth and employment*, COM (2005) 551 final, Brussels.

- European Commission (2005b): *The activities of the European Union for small and medium-sized enterprises (SMEs). SME Envoy Report* (COM(2005) 30 final, Brussels.
- European Commission (2010): *Europe 2020. A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*, COM (2010) 2020 final, Brussels.
- Gazdasági és Közlekedési Minisztérium (2007): *A kis- és középvállalkozások fejlesztésének stratégiája*; letölthető: http://www.terport.hu/webfm_send/2733; letöltés dátuma: 2012. március 19.
- Horváth Zoltán (2011): *Kézikönyv az Európai Unióról*, HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó, Budapest
- Kengyel Ákos (2010): *Az Európai Unió közös politikái*, Akadémiai Kiadó, Budapest
- KSH (2008): *A vállalkozások regionális különbségei Magyarországon*, letölthető: <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/regiok/orsz/vallalkregkul.pdf>; letöltés dátuma: 2012. március 19.
- KSH (2011): *A kis- és középvállalkozások helyzete a régiókban*, letölthető: <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/regiok/gyorkkv.pdf>; letöltés dátuma: 2012. március 19.
- Marján Attila (2005): *Az Európai Unió gazdasága*, HVG Kiadó, Budapest
- Mihályi Péter (2011): *A magyar privatizáció enciklopédiája*, Pannon Egyetemi Kiadó, MTA Közgazdaságtudományi Intézet.
- Tardos Márton (1998): Sikeres-e a privatizáció? Magyarországi tapasztalatok (1990–1997), *Közgazdasági Szemle* 45: 317–332.
- Új Széchenyi Terv – Vállalkozásfejlesztési Program* (2010); letölthető: http://ujszechenyiterv.gov.hu/uj_szechenyi_terv; letöltés dátuma: 2012. március 19.
- Zádor Márta (2010): *A magyar gazdaság wargabetűje*, ECOSTAT, Budapest.